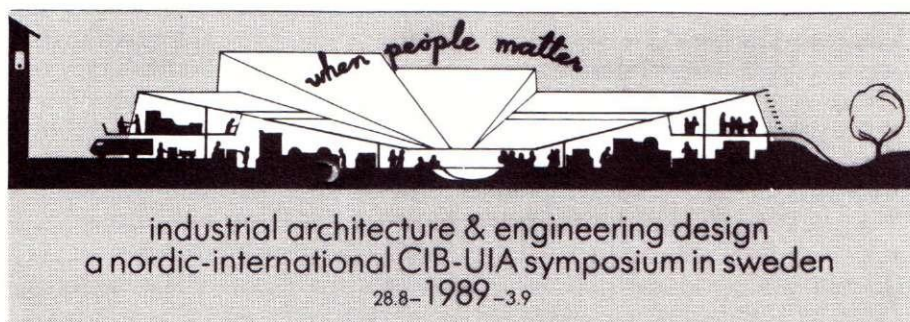

Forum

Under denna rubrik presenterar vi debattartiklar, aktuella nyheter, reportage och liknande som berör den svenska arkitekturforskningen. Här kan till exempel kongresser och större seminarier både presenteras och följas upp i korta notiser. Här kan också anmälningar av nya böcker och publikationer ingå.

”When People Matter” – konferens med resonans

Sommaren 1989, det är då svensk arbetarrörelse firade 100-årsjubileum, var Sverige under en vecka värd för ett internationellt symposium, "Industrial Architecture & Engineering Design – When People Matter". Drygt 250 deltagare från 20 länder möttes i Stockholm och Göteborg i syfte att diskutera hur idéer om "det goda arbetet" går att förena med industrins byggande av fabriker och anläggningar. Symposiet var det IX:e i den serie som CIB (Conseil Internationale du Bâtiment pour la Recherche, l'Etude et la Documentation) och dess arbetsgrupp "Industrial Buildings" anordnar ungefär vartannat år. Under 80-talet har dessa symposier arrangerats till-

sammans med UIA (Union Internationale des Architectes) och dess arbetsgrupp "Committee on Working Places and Commercial Spaces".

I samarbetet med UIAs arbetsgrupp har CIBs symposieserie om industrins byggnader breddats från ett byggnads-/underhållstekniskt perspektiv mot att även omfatta utvecklingstendenser inom arkitektur och stadsbyggande med betydelse för arbetsmiljön. De djupare frågorna om det industriella arbetets organisation och hur den byggda miljön står i relation till mänskliga och sociala behov i arbetsvardagen återstod dock fortfarande som tema att ta tillvara för ett symposium i CIB-

UIAs serie. Härigenom skulle det idémässiga arvet från 20-talets internationella rationaliseringsrörelse, som starkt präglat industrins byggande, inom symposieserien få brytas mot de nya strömningarna med rötter i 60-talet: kritiken mot taylorismen och de från humanistisk synpunkt förenklade effektivitetsidealerna såväl i byggnadsgestaltningen som i arbetsorganisationen. Ointresset för de ekologiska sammanhang som industrin påverkar hör också till kritiken av den gamla rationalismen/funktionalismen.

Tematisering

Avsikterna med det IX:e symposiet år 1989 var därför från svensk sida att försöka åstadkomma ett genombrott för diskussionen av demokratiska, mänskliga och sociala värden i synen på industrins byggande och därmed förknippade planerings- och projekteringsförlopp. De internationella kommittéerna inom CIB och UIA välkomnade försöket att låta symposiet i Sverige formas till ett forum för förnyelse och förnyring av modernismen inom industriarkitekturen. Vi gavs fria händer efter det att vi våren 1987 presenterat vår uppläggning med fem teman utgörande en naturlig och praktisk helhet. Inom ramen för devisen "When People Matter" tematiserades programmet sålunda:

Tema I: Relations between planning in society and planning within industry;

Tema II: Processes for design and communication in the creation of industrial buildings;

Tema III: Work environment in industrial plants and buildings with a modern production concept;

Tema IV: Choice of structural systems, mechanical equipment, materials and construction methods in relation to function and economy in industrial buildings;

Tema V: Landscape planning, off-site engineering, design and construction of outdoor environment for industry.

I den valda tematiseringen av symposiet var det väsentligt att riktiga uppmärksamheten inte bara mot den gamla taylorismen från sekelskiftet utan även att belysa begränsningarna i efterkrigstidens socioteknik. Sociotekniken tenderar ju att avgränsa perspektivet till den enskildes arbetsplats ur triviala, kortsiktiga aspekter och inbegriper inte planering, överblick, kontroll och maktfrågor i arbetssituationen. Sociotekniken utgår dessutom i regel från att anställda och deras fackliga organisationer normalt inte är involverade som aktiva deltagare utan bara som objekt för utforskande av deras uppfattning om förhållanden. Slutligen tenderar sociotekniken att ta fasta på den på marknaden just tillgängliga tekniken och tar för givet att de anställda och arbetsorganisationen ytterst har att anpassa sig till en given teknologi.

För att poängtera förnyelsen i synsätten ville vi inom den svenska symposiekommittén att varje tema skulle ges en programmatisk form, som deltagarna inbjöds att belysa och kritiskt kommentera. Devisen "When People Matter" fungerade också verkligen så under symposiet: Merparten bidrag hade ambitionen att fördjupa och konkret uttolka sådana möjliga förhållningssätt. En poäng är att man gör detta utifrån skilda bakgrunder och erfarenheter.

Ett förslag till "Guidelines for Planning and Design of Work-places", som utarbetats av symposiekommittén diskuterades och bearbetades. I plenum poängterade man att dessa guidelines borde ingå i dokumentationen, även om de inte kunde antas som någon gemensam deklARATION. Fortsatta symposier i CIB-UIAs regi har därmed möjlighet att också gå vidare med bearbetningen av sådana guidelines som en form av arbetspapper. Behovet är stort att i det internationella utbytet informellt ha tillgång till gemensamma plattformar i språklig form.

Kringaktiviteter

I samband med symposiet arrangerades utställningar och aktiviteter både i Stockholm och Göteborg. Design Center i centrala Stockholm visade en historisk exposé över svensk industriarkitektur från dess tidigaste rötter till de senaste exemplen där arkitekterna ingående diskuterat alternativa utformningar tillsammans med de anställda. Utställningen producerades av Arkitekturmuseet i Stockholm.

Parallellt med Arkitekturmuseets utställning visades också på Design Center en utställning om konst i industrimiljön. Frågeställningen här var: Finns det någon anledning till varför industriarbetsplatser är så torftiga? Industrier präglar vår kultur och miljön säger något om arbetets ställning i vårt samhälle. Varför då inte låta konstnärer, tillsammans med brukarna, påverka arbetsmiljön? Och inte bara undantagsvis, som nu, utan alltid! I själva konferenscentrumet (Electrum i Kista, Stockholm) visade olika arkitektkontor och uppdragsgivare en utställning av helt nya och blivande industri- och kontorsprojekt i Sverige. I samband med symposieprogrammets lunchavbrott kunde också deltagarna gruppvis promenera över till visningar av de nya byggnader för svensk och internationell industri, som stadsdelen Kista består av. Arbetsområdet Kista, som modern stadsbyggnadsföreteelse, ingick på så sätt också i symposieprogrammet och stämde många till kritisk eftertanke.

Symposiets internationella utställnings-satsning utgjordes av visningen av Berlinutställningen om "Design for work in an urban setting". Utställningen öppnades av Wolfgang Nagel, senator för byggnadsfrågor i dåvarande väst-Berlin. BRDs ambassad i Stockholm bjöd på en rik buffet. Utöver en teoretisk introduktion presenterade utställningen tävlingsresultaten om hur internationellt kända arkitekter gestaltat nya industribyggnader i Berlin.

Industriplanering i väst-Sverige

Efter tre dagars sessioner, arbetsgruppsmöten och studiebesök i Stockholm ändrades scenen från öst- till västkust genom en gemensam tågresa från Stockholm till Göteborg. Där gavs deltagarna möjlighet att välja mellan sju olika heldags studieresor i väst-Sverige: nya Volvo- och SAAB-anläggningar, äldre textilindustri inför återanvändning, småindustri i kustområdets glesbygd, ett raffinaderi i känslig natur samt omgestaltningen av Göteborgs centrala hamnområden.

Andra dagen i Göteborg återsamlades deltagarna i Stora Teatern för att diskutera och summera intrycken från de olika studieresorna. Arkitekter och forskare kommenterade utifrån sina olika bakgrunder. Särskild tyngd hade anförandet av Helga Nowotny från Wien, känd för ingående studier av den tekniska utvecklingens sociala konsekvenser.

Utbildningsfrågor

Den avslutande dagen i Göteborg ägnades helt åt hur högskoleutbildningen för arkitekter och närallgande yrken kan bearbeta de frågor som sessioner och arbetsgrupper berört. Denna diskussion, som föregåtts av en synnerligen levande och unik redovisning av utbildningsprojekt från ett stort antal länder, samlade ett 70-tal studenter och lärare. Man enades bl a om att år 1992 i Holland, vid det X:e symposiet i serien, genomföra en internationell arkitektävling för studenter och skolor med inriktningen mot förhållandet mellan staden, det industriella arbetslivet och ekologiska krav.

Under dessa dagar visades också två utställningar: projekt av studenter från Berlin, Wien, Paris och Göteborg samt den retrospektiva utställningen "Walter Henn & Partner". Professor Henn presenterade själv sina arbeten, vilka omspannar en stor del av hela 1900-talet.

Två konferensböcker

Flera nya böcker inom området visades i en speciell bokutställning i Electrum under stockholmsdelen av symposiet. Två böcker hade gjorts särskilt till symposiet och ingick i deltagarnas konferensmaterial, en svensk och en finsk bok. Den svenska boken *When People Matter* redovisar den nordiska utvecklingen inom arbetsliv, arbetsmiljö och industrins sätt att bygga arbetsplatser. Här beskrivs bl a framväxten av Volvos nya tänkande. Andra kapitel visar utvecklingen i Norge, Danmark och Finland. Boken mottogs mycket väl av deltagarna. Den kan beställas från Svensk Byggtjänst i Stockholm.

Den andra boken *Aspects on Industrial Architecture and Engineering Design* summerar CIB-W 66:s verksamhet sedan 1960-talet i en unik presentation som aldrig tidigare publicerats – ett slags testamentet från seniorerna som präglat verksamheten t o m 80-talet. Den finska boken kan beställas från Finlands Byggtjänst i Helsingfors.

Tillsammans fångar de båda böckerna från konferensen tre viktiga riktningar inom industriarkitekturen i det Europa som var före de senaste årens omvälvningar: heroisk modernism, socio-teknik/human relation samt den skandinaviska rörelsen mot industriell demokrati och brukarinflytande.

Resonans

Hur kan det svenska symposiet i denna serie av CIB-UIA-symposier om industri miljön bedömas? Professor Walter Henn från Braunschweig, detta ämnes verkliga nestor, säger så här:

”Es ist der grosse und einmalige Verdienst der schwedischen Kollegen, mit dem Symposium 'When people matter' dieses Problem so umfassend und so

fundiert angegangen zu haben, dass man die Auswirkungen dieser Veranstaltung gar nicht hoch genug einschätzen kann.

In der Vergangenheit waren alle derartigen Kongresse von den technischen Fragen geprägt. Jetzt ist zum ersten Mal die Technik nicht geleugnet oder verdammt worden, sondern ins zweite Glied zurückgedrängt und dafür der Mensch zum Ausgangspunkt aller Betrachtungen gemacht worden.

Es war ein wichtiger Schritt bei diesem Kongress, sich zum einen nicht in Einzelheiten zu verlieren, sondern dieses Thema in seiner ganzen Breite und Tiefe und in allen seinen Auswirkungen anzugehen, und auch umgekehrt, sich nicht mit allgemeinen Rendsarten zu begnügen. [...] Der Kongress 1989 in Schweden wird ein Meilenstein in dieser Entwicklung sein. Jeder weitere Kongress wird an Stockholm und Gothenburg gemessen werden.”

Även om detta är skrivet väl positivt, så är det i alla fall intressant att omdömet ges av en person med en utblickspunkt mitt i Europa och med en så ovanligt lång yrkesverksamhet inom området. Det väsentligaste budskapet i det svenska symposiet var helt säkert hela upplägningens icke-reduktionistiska karaktär. Det blir faktiskt inte så självklart för någon inom detta område att arrangera en internationell konferens med exempelvis en snäv teknisk inriktning eller en snäv inriktning mot ”corporate identity” de närmaste åren – och samtidigt säga sig tillhöra detta område. Av många kommentarer att döma (bl a Matti K Mäkinen, som i hög grad burit upp CIBs arbetsgrupp 66) lyckades vi slå an ett annat ackord – ett ackord något, något mer på vardagsmänniskornas villkor och gehör än tidigare. Men det är lång väg kvar och kanske blir själva vägen också längre i framtiden. Möjligen hade det varit ärligare av oss att döpa sym-

posiet till det vi ursprungligen tänkt, och så som E F Schumacher före oss hade myntat det: "as if people matter". Jag tänker då på hans bok *Economy – as if people matter*.

Framöver

Under åren 1991 och -92 – på vägen mot världsmiljökonferensen i Brasilien – inträffar flera internationella konferenser, vilka slår an något av samma humanekologiska ackord:

- * FN-organet UNIDO: "Ecologically Sustainable Industrial Development (Köpenhamn 14-18 oktober 1991);
- * Ecole d'Architecture de Paris la Vilette: "Territoires et architectures d'entreprises" (Paris 30 juni-3 juli 1992);
- * CIB-UIA: "Congenial Industrial Buildings and Urban Industrial Architecture – Visions and Structures" (Delft 23-26 augusti 1992).

Dokumentation

Till symposiet år 1989 var ett tjugotal föreläsare inbjudna att hålla sina föreläs-

ningar i plenum. Utöver Degenhard Sommer från Wien, som inledningstalade, är enligt min mening värt att nämna:

- * Mike Cooley, England: "Some Thoughts on an Industrial and Cultural Renaissance";
- * Marieluise Pfeifer, Tyskland: "Zwischen Realität und Utopi. Beteiligung und Selbsthilfe am Beispiel der Zukunftswerkstatt";
- * Hy Kornbluh, USA: "Participatory Workplace Design: Toward a Redefinition of Professionalism in Industrial Architecture and Engineering";
- * Eivor Bucht, Sverige: "Ways of Seeing: On Industrial Workplaces and the Outdoor Environment";
- * Kenneth Frampton, USA: "Kalmar Revisited".

Dessa texter, samt övriga plenarföreläsningar, publiceras i en rapport från avdelningen Industriplanering, CTH, och säljs via Svensk Byggtjänst. De fem temasesionernas samtliga papper kan också beställas från Svensk Byggtjänst.

Pelle Hultén

symposiets generalsekreterare

Rapport från miljöpsykologisk konferens i Estland den 16-19 maj 1991

"Environment and Social Development, East-West Colloquium in Environmental Psychology, Estonia, May 16-19, 1991"

Bakgrunden till konferensen

Konferensens syfte var att samla 15 till 20 aktiva forskare inom det miljöpsykologiska forskningsfältet från västvärlden till ett möte med ungefär lika många forskare från Sovjetunionen. Initiativtagare till och värd för konferensen var en forskargrupp

vid "Tallinn Pedagogical Institute". Organisationskommittén bestod av Mati Hedi-mets, Jüri Kruusvall, Kadi Liik, Toomas Niit och Maaris Raudsepp. Denna grupp hade tidigare ordnat tre nationella konferenser om miljöpsykologisk forskning. Vid denna den fjärde konferensen fanns för första gången västerländska forskare som

deltagare. De (då fortfarande) sovjetiska deltagarna utgjordes huvudsakligen av forskare från ryska rådsrepubliken men det fanns även andra från Litauen, Ukraina och Vitryssland. Huvuddelen av de sovjetiska konferensdeltagarna arbetade inom statliga planeringsorganen men det fanns också exempel på (yngre) konferensdeltagare som startat egna miljöforskningsorgan och som såg sig som konsulter inom branschen. De senare var mycket optimistiska inför möjligheten att hitta arbetsuppgifter. Miljöproblemen i Sovjet är ju av en enorm omfattning och dessa unga konsulter såg en stor marknad framför sig. De västerländska deltagarna kom från USA, Kanada, Schweiz, Italien, Nederländerna, Danmark, Finland och Sverige.

Medan Niit framstod som den i forskningsgruppen som hade särskilt många internationella kontakter inom det miljöpsykologiska forskningsfältet, framstod Heidmets på konferensen som gruppens organisatoriska och forskningspolitiska ledare. Det var också Heidmets som höll det första inlägget på konferensen, "Environmental psychology in the context of Soviet environmental paradigm". Heidmets var annars tjänstledig från forskningsarbetet under 1991 och arbetade som rådgivare till den estniska regeringen i sociala frågor. Efter årets slut skulle han återgå till sitt forskningsarbete vid "Tallinn Pedagogical Institute". Han är psykolog och har tidigare jobbat vid universitetet i Tartu.

Sovjetisk miljöpsykologi

Ett allmänt intryck av de sovjetiska forskningspresentationerna är att de var abstrakta till sin karaktär och utgick eller refererade sällan till konkreta fall eller klart angiven empiri. I detta avseende skilde sig deras bidrag klart från de västerländska presentationerna.

Den sovjetiska miljöpsykologiska forskningen sådan den presenterades på konferensen tycktes huvudsakligen vara av två slag. Det gjordes mycket stora brukarundersökningar av närmast sociologisk karaktär, i vilka man tog reda på folks preferenser avseende bostadsområdets utformning och utseende men även folks preferenser för hur de ville bo. Insamlingen av uppgifter gjordes i regel med enkäter och syftet var att hitta generella svarsmönster hos stora undersökningsgrupper. Forskningsresultaten skulle utgöra underlag för normering av framtida bostadsbyggande. Om detta – "verklighetsförankringen" – fick vi dock inte veta så mycket (se nedan några uppgifter om bostadsstandarden i Sovjet). Denna forskning, som utifrån ett svenskt perspektiv idag framstår som tämligen gammaldags, var inte teoriinriktad och inga intressanta resonemang om samband eller resultat fördes fram.

Ett annat slag av miljöpsykologisk forskning som presenterades av sovjetiska forskare i Tallinn utgjordes av mindre, kvalitativt inriktade studier om miljöns symbolvärde. Aleksandr Vysokovskij och hans två kollegor vid "Laboratory of Environmental Problems, All-Union Research Institute of Architecture and Urban Planning" i Moskva, Grigory Kaganov och Michael Tumarkin, tillhör en statligt stödd forskargrupp men de försörjer sig också som projekterande arkitekter och driver mindre kooperativ. De beskrev miljöns betydelse, dess psykologiska mening, för individen utifrån hypotesen om miljön som en länk mellan individen och den fysiska – materiella – omvärlden. Denna hypotes förefaller för mig som psykolog vara besläktad med den engelske psykoanalytikern D H Winnicotts begrepp "transitional objects", ett begrepp som han presenterat utifrån observationer om små barns sätt att använda ting för att känslomässigt hålla kvar kontakten med viktiga personer eller händel-

ser. Vysokovskij har publicerat en artikel om detta i *Tidskrift för Arkitekturforskning* nr 1 i år kallad "Stadsmiljö: begrepp, värderingar, planeringsstrategi".

Konferensens uppläggning och utformning

Konferensens alla "abstracts" samlades i en katalog, som delades ut vid konferensens början. Katalogen heter "Environment and social development: Proceedings of the East-West Colloquium in Environmental Psychology, Estonia, May 16-19, 1991" och finns hos mig på SIB i Lund. Någon annan dokumentation kommer inte att ges från konferensen.

Presentation av ett inlägg

Heidmets inlägg, först på konferensen, hade ett forskningspolitiskt intresse och sammanfattas därför här – delvis på engelska – i 4 punkter. Det hade som rubrik: "Environmental psychology in the context of Soviet environmental paradigm". Heidmets punkter var följande:

1. "There is a social mechanism in designing, which means that all design is state centered.
2. There is a clear ideology saying that our environments are a gift from the state to the nation.
3. One consequence of this ideology is that there are no owners and people are not interested in taking care of the 'gift'. In 'theory' people own everything but in practice nothing. Another consequence is that public dominate over private.
4. One social effect is that there is a lack of functional congruence between environment and people's needs. One talks and plans for the 'average citizen' but 'the standard person' does not exist. Another social effect is that there is a sharp difference bet-

ween public and private worlds. Indoors is private only; outdoors is strange and dangerous. (Ett undantag till detta utgörs av de sommarstugor som finns åtminstone i Estland). A third social effect is the environmental helplessness thus created in people. The resulting attitude in people is that "someone else must take care – not me."

Heidmets menade att vad man saknar idag och måste bygga upp är "local communities which can take responsibility for their inhabitants". Han menade också att man saknade "actors". Han avslutade sitt inlägg med att framhålla att "to find the social solutions is today more important than to find environmental solutions".

Lite statistik om bostadsförhållanden i Sovjetunionen

Den statistik som presenteras är uppgifter, som jag fick av olika forskare på konferensen i Tallinn.

Sedan 20 år tillbaka består genomsnittligt en lägenhet i en större stad av 2,1 rum och en lägenhet på landsbygden av 2,3 rum. Under 80-talet var ytan i en stadslägenhet i genomsnitt 49 kvadratmeter och i en landsbygdslägenhet 50 kvadratmeter. 300 städer i USSR har inte allmänt ordnade avloppssystem (= 20% av alla bostäder). I övrigt har 84% av samtliga bostäder vattenledningar, varmt vatten finns i 64% och badrum i 75% av bostäderna. I republiken Azerbadijan, där förhållandena är sämst, finns vattenledningar i 12% av bostäderna, avloppssystem i 8%, badrum i 5% och varmt vatten i 0,8% av bostäderna. I USSR som helhet behöver installeras 40 miljoner badrum, 25 miljoner wc, 50 miljoner tvättställ och 55 miljoner varmvattensaggregat!

Medelstorlek på familjer i USSR:
2,73 personer i Moskva;
3,3-3,5 personer i asiatiska USSR;
2,1 personer i de baltiska republikerna.

Hyran utgör 5 % av inkomsten (lön för disputerad arkitekt: \$ 8 i månaden)

Alla personer i USSR måste vara registrerade på en ort. Denna registrering styr bostadsbyggnadsprogrammet. Ett beslut nyligen i Leningrad är att för nya och renoverade lägenheter skall försäljningen ske enligt följande: 30% säljs till

”construction cost”, 20% till marknadspris och 50% är gratis för fattiga människor i bostadskön. (I Leningrad, en stad på 5,5 miljoner invånare finns 55 000 hemlösa).

Maria Nordström
SIB, Lund

Internationell konferens i ämnet projekteringsmetodik: ”Projekterings teorier och metoder”

Chalmers tekniska högskola den 7-8 maj 1992

Arkitekturskolorna i Stockholm, Göteborg och Lund anordnar en internationell konferens över ämnet ”Projekterings teorier och metoder” (“The Theories and Methods of Design”). Konferensen kommer att äga rum vid Sektionen för Arkitektur, CTH, Göteborg den 7-8 maj 1992.

Arbetet med program och övriga förberedelser pågår. Så fort det definitiva

programmet fastslagits kommer vi att informera om detta. Förbered era ”papers” och boka i almanackan redan nu.

Vi vågar lova två intressanta dagar.

För vidare information kontakta:

Jerker Lundequist KTH, tel 08 - 790 79 37 eller

Reza Kazemian CTH, tel 031-72 23 55.